Holub, Zbyněk

K širší reflexi dobového obrazu situace na jihu Čech v roce 1968 (zprostředkovanému regionálními periodiky)

In: *Česko-slovenské reflexe: 1968 : (jazyk - literatura - kultura).* Pospíšil, Ivo (editor). Brno: Tribun EU, 2009, pp. 153-176

ISBN 978-80-7399-812-7

Stable URL (handle):
https://hdl.handle.net/11222.digilib/133499
Access Date: 04. 12. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

K širší reflexi dobového obrazu situace na jihu Čech v roce 1968

(zprostředkovanému regionálními periodiky)

ZBYNĚK HOLUB (ČESKÉ BUDĚJOVICE)

Motto:

...by bylo chybné pouštět ze zřetele, že po vítězství proletářské revoluce alespoň v jedné z pokročilých zemí nastane pravděpodobně příkrý obrat, totiž že se Rusko brzy stane zemí, která už nebude vzorem, nýbrž opět se stane zemí zaostalou (v „sovětském" i socialistickém smyslu)... Lenin, V.I., *Dětská nemoc levičáctví v komunismu.* In: Vybrané spisy ve dvou svazcích, sv. II. , Praha 1951, s. 547

... symbolická logika... je s to odstranit veškerý balast zatěžující mezilidskou komunikaci... Asimov, I., Nadace. Mladá fronta, Praha 2001, s. 73

K problematice čtení mezi řádky a k modelům jeho jazykové reflexe

Zhruba od poloviny 50. let 20. století (patrně zejména od tzv. maďarských událostí a od posílení kritiky kultu osobnosti v tehdejším SSSR) až do období tzv. Pražského jara v roce 1968 – stejně jako v době po vpádu vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR do listopadových událostí roku 1989 - bylo ve většině českých nebo slovenských rodin naprosto běžné, že se informace, které obyvatelům země předávaly sdělovací prostředky, filtrovaly prostřednictvím tzv. „čtení mezi řádky".[1] Naprostá většina čtenářů (televizních diváků, rozhlasových posluchačů) přistupova-

[1] Čteme-li např. v Jihočeské pravdě z 1. 4. 1969 prohlášení, že se předseda Sněmovny lidu Josef Smrkovský v pátek 28. 3. mezi lidmi zcela jistě neobjevil (a že nesouhlasí s vandalismem, který doprovázel události toho dne), v příslušné době by si většina čtenářů tento kód vyložila správně. Bylo známo, že oslavy vítězství našeho hokejového týmu nad Rusy přerostly v celonárodní demonstrace (srov. pozn. 3 dále). Jednalo se tedy o úhybný manévr reflektovaný tiskem ve formě tohoto prohlášení.

la k textu (ať tištěnému nebo mluvenému) s apriorní nedůvěrou, která vedla k odlišnému (mnohdy asociativnímu) výkladu toho, co bylo sdělováno. Po listopadových událostech roku 1989 došlo u nás ke změně politických i společenských podmínek, ale dědictví předchozí doby se tím naše společnost nezbavila. Naopak. Mnohé společenské i politické mechanismy se této skutečnosti spíše přizpůsobily. Poměrně rychle ovšem vítězily mechanismy tržní společnosti. Postupně se tak z povědomí uživatelů jazyka poměrně rozšířená (a společensky „naučená") dovednost „čtení mezi řádky" vytrácela. Zejména v době, kdy na povědomí mluvčích mladší a mladé generace útočí rafinované modely reklamy a zábavního průmyslu, je pro čtenáře (posluchače, diváka, dnes již především konzumenta masmédií..., ale také mluvčího) velmi obtížné rozeznat všechny záludnosti, které jsou spojeny s metodikou působení mediálních center. Před rokem 1989 byla jistě pravda „popelkou". Obecně však existovalo povědomí o nevěrohodnosti komunistické (tzv. „reálně socialistické") propagandy. V současné době se ovšem nejedná o nějaký „jednosměrný ideologický nátlak", ale o působení celé řady center. Běžný konzument se v podobné spleti obvykle těžko orientuje. A snadno potom podléhá dojmu, že si může tzv. „svobodně vybrat". Vzniká tak soubor nových ideologií (a mýtů), které jsou ovšem v textech daleko hůře odhalitelné než byla ta „komunistická". Na druhé straně se pak ze společnosti vytrácí jakékoliv obecně přijímané přesvědčení, které by formovalo její společné úsilí. Taková situace je bezpochyby nejen nepřehledná, ale také nepodnětná. Lidé ztrácejí zájem o veřejné aktivity. Místo starého („socialistického") *hurákolektivismu* nastoupil novodobý *huráindividualismus*. Pro člověka, který si chce v dané situaci zachovat zdravý rozum, je potom nezbytné vrátit se ke „čtení mezi řádky".[2]

V naší společnosti se tak již delší dobu objevují některé problémy, s nimiž se západní civilizace potýká od 50. let 20. století. Zatímco v tzv. socialistických zemích bylo „čtení mezi řádky" mnohdy běžně přijímanou metodou, na Západě (vzhledem k zásadním odlišnostem mediálního a společenského působení na občana) bylo potřeba vypracovat samostatnou metodiku, která by běžnému recipientovi umožnila orientaci ve spleti mediální džungle. Problematika „čtení mezi řádky" pronikla do filosofie, politologie, sociologie... i do dalších věd. Do výukových programů škol se začala byla zařazovat tzv. *mediální výchova*. Něco takového bylo ovšem pro okruh vládců „sovětského bloku" nemyslitelné. Proto se s uvedenými

[2] Neregulovaný trh účinně snižuje rozmanitost mediálních produktů a omezuje povědomí o názorech lidí (Thompson 2004: 191)

problémy u nás setkáváme až po roce 1989. A to nikoliv okamžitě. Euforie ze společenských a politických změn přetrvávala v 90. letech poměrně dlouho; brzy se však projevily zhoubné účinky *huráindividualistických* koncepcí.

V této souvislosti je nezbytné odkázat i na **některé vědecké projekty související**, které se podobné tématice (nikoliv ovšem pouze na vzorcích regionálních textů) věnují důkladněji; např. na projekt GA405/03/1056 Univerzity Pardubice (*Autocenzura a „kódování" vědeckých textů v období normalizace*, 1968-1989 – z let 2003-2004, dostupné: APLIKACE). Výzkum se zabýval problémem autocenzury ve společenskovědních a humanitních publikacích v období tzv. „normalizace" (1968-1989) a jeho cílem byla analýza strategií při publikování myšlenek označovaných dobovou cenzurou za „závadné". Systém „kódování" textů či „psaní mezi řádky" byl popsán v řadě publikací. Současně existence komplexního systému „kódování" textů ve své době předpokládala, že čtenář tomuto „kódu" porozumí. Jak se zdá, to se opravdu dařilo.[3] Užití konkrétních slovních spojení (navenek v souladu s oficiální ideologií) tu bylo jakousi „úlitbou bohům".

Velmi důkladně analyzovala strategii „kódování" textu a „čtení mezi řádky" Ursula Reidel-Schrewe (1995, s. 273 – 282). Autorka systém kódů analyzuje na příkladu díla Michaila Bulgakova (*Mistr a Markétka*); kromě jiného i v návaznosti na studie Kevina Mosse (např. 1984). Do takové hloubky se v tomto rozkladu pouštět nemůžeme. Vzhledem k tomu, že máme do jisté míry omezený rozsah zdrojů a analýzu textu tu dokládáme v regionálním kontextu, považujeme naši studii spíše za podnět k dalšímu sledování mediálního „jazyka vybraných období".

Ovšem žádné ohlédnutí do minulosti nelze odtrhávat od současného vývoje společnosti. Četná **varování** již v tomto ohledu přišla i **z americké strany**. Dlouholetý předseda americké *Board of Governors of the Federal Reserve* Alan Greenspan např. před rokem prohlásil: *„Jsem smutný z toho, že je politicky nevhodné uznat to, co každý ví: irácká válka je převážně o ropě."* (Alan Greenspan 2007; VULGO). Uvedená formulace souvisí s cel-

[3] Alespoň jeden příklad za všechny: *Jihočeská pravda* uveřejnila 1. 4. 1969 článek *Hokejisté opět doma.* Vzhledem k tomu, že v té době již bylo „předepsáno" odsuzovat projevy protestů proti okupaci (především) ze strany (a oslavy vítězství našich hokejistů nad ruským týmem bezesporu takovými protesty byly), autor článku kóduje: ... *vybojovali na mistrovství světa ve Stockholmu bronzové medaile, ale dvakrát porazili soupeře nejtěžšího*..., načež (vzápětí) dodává v rámci povinné „úlitby rudým bohům": ... *a mnohonásobného mistra světa – SSSR*...

kovým textem článku (srov. odkaz VULGO), který ostře kritizuje amerického prezidenta Bushe za ekonomickou politiku, během jejíhož uplatňování se výdaje zcela vymkly kontrole. Tiskový mluvčí Bílého domu Tony Fratto reagoval velmi stigmatickým způsobem. Prohlásil: „*Nebudeme se omlouvat za zvýšené výdaje vynaložené na ochranu národní bezpečnosti. Jde o investice do našeho bezpečí a do bezpečnosti země, což jsou též významné ekonomické cíle.*" V tržní **mediokracii** amerického typu (Greenspan 2007) jde tedy o to, jak producent dokáže skutečnost prodat veřejnosti. Komentátoři podle potřeby zprávám dodají obsah, ba dopad; činí tak výběrem a zabarvením (význam předem určujících) slovních spojení. Kritici systému z oblasti jazykovědy (např. George Lakoff z univerzity v Berkeley) pak hovoří o využití jazyka k dominanci v politice. Běžná rétorika se tu soustřeďuje na spojení *válka s terorem*, *svoboda a demokracie*, *obrana lidských práv*, *spojenectví* (přívlastek lze volně doplnit), *spolčování se s teroristickou organizací*, *jaderná hrozba* (srov. VULGO). Tuto systematiku důvěrně zná každý, kdo „za starého režimu" *četl mezi řádky*.

Filosof Václav Bělohradský ve svém článku *Dědictví let šedesátých* (2008; VaB) upozorňuje na **změny ve struktuře** „západního" (konzumního) typu společnosti již od poloviny padesátých let. Odkazuje na tzv. revoluci manažerů (teorie Jamese Burnhama), problémy „společnosti hojnosti" (John L. Galbraith) nebo diskontinuity (zakladatel moderní teorie managementu, americký teoretik a filosof managementu, ekonom Peter Drucker soudil „*Naše společnost je již zaručeně postkapitalistická...*"), na společnost technotronickou (Zbigniew Brzezinski), postmaterialistickou (Ronald Inglehart), postindustriální (Daniel Bell; nejčastější označení)... Pokud ale technologický rozvoj znamená „převrat" v postavení člověka v průmyslové civilizaci, potom lze pojmy „třídy, proletariát, vykořisťování, soukromé vlastnictví, trh" chápat jako překonané. S tím se ovšem v 60. letech 20. století nepotýkala jen „západní", ale i tzv. socialistická společnost. Ideální představa *postindustriální společnosti vědění* a osvobození ze „železné klece" standardizace, jejímiž čelními představiteli by byli vědci, studenti či různé typy „symbolických analytiků" (tedy protagonisté „postindustriální revoluce") předpokládá posílení střední vrstva obyvatel, humanizaci systému a překonání „odcizení člověka v procesu výroby". V roce 1964 se dokonce objevil manifest vědců (The Triple Revolution), který reaguje na možnosti „kybernetické revoluce".

V. Bělohradský ovšem připomíná, že se Evropa v 60. letech ocitla na **křižovatkách civilizace**. V naší společnosti se objevily úvahy o aplikaci teorie „postindustriální společnosti" na podmínky tzv. „rozvinutého socia-

lismu" (např. u Radovana Richty: *Civilizace na rozcestí*, 1969) – s důrazem na bezplatnou péči o zdraví a masové vzdělání (v ***epoše „kulturního průmyslu"***). V téže době však dochází i ke ***vzpouře proti hojnosti***, která se projevila májovými barikádami v Paříži v roce 1968. Masová („televizní") kultura se tu již ukazuje jako záludná forma politické moci (kladení otázky smyslu bylo mnohdy označováno za „podvratné" a „protispolečenská" nejen v zemích „východního bloku"; francouzský sociolog Alain Tourain hovořil o *„boji o vlastní historicitu"*, který vyvolala poptávka po smyslu v „postmoderní společnosti".

Mediální obrazy hrůz už v 60. letech delegitimovaly „společenský systém (a odhalily často i prázdnotu „demokratických" nebo „socialistických" tezí). Tehdy ovšem ještě nová průhlednost světa svědomí společnosti šokovala.

Na přelomu 50. a 60. let 20. století se již u nás objevovaly kritické komentáře k situaci v Československu; dokonce i z řad členů KSČ. Budoucí reformátoři upozorňovali na tzv. „destrukci humanitního modelu socialismu v ČSSR" (pod tlakem tehdejšího Sovětského svazu), na nutnost doplnění nových lidí v čele Komunistické strany Československa, na konzervativnost stranických funkcí v KSČ a na byrokracii stranického i státního aparátu (už krátce po zahájení kritiky kultu osobnosti v SSSR následovaly - počátkem roku 1958 - třídně politické prověrky), na nezbytnost změny ovzduší ve vědě a kultuře po roce 1956, které by motivovalo kritické uvažování a zkoumání (např. z pera Václava Černého nebo Ivana Svitáka).

Zdá se tedy, že je i dnes potřeba oživit dovednost ***čtení mezi řádky*** v našem současném českém prostředí.[4] Protože na jednání dnešní konference hovoříme o situaci před 40 lety v naší zemi, budeme modelovat příklady na dobových textech. V našem zamyšlení se budeme věnovat především proměnám jazyka na modelu zásadního zvratu ve vývoji české a slovenské společnosti, jakým byly události let 1967 – 1970. Pokud se v této souvislosti zmiňujeme o vývoji „čtení mezi řádky", činíme tak proto, že ve smyslu jazykové analýzy textu existuje řada paralel mezi doklady (např.) z roku 1968 a z roku 1989.

K provedení analýzy tisku ovšem bylo třeba připravit podklady, na jejichž základě bychom se zaměřili na základní aspekty mediálních vyjádření. Problematice **využití médií při analýze textu** se v současné době věnuje celá řada autorů. Mnohdy se jedná o hermeneutický model *předpo-*

---

4 Srov. např. dále Jirák 2003.

rozumění[5] a o stanovení diskursivní strategie. V sociálně kritickém období 60. let 20. století se začínalo výrazněji diskutovat o manipulaci masou, o moci mediálních koncernů, o možnostech přístupu všech sociálních skupin (i „okrajových": hendikepovaných, menšinových, aktivistických apod.). Je potom zajímavé sledovat zapojení tvůrčí práce („kreativních přístupů") v regionálních periodicích v období kolem roku 1968 (s ohledem na pravidlo „povinné úlitby"; srov. výše; podrobněji: Bína 2005: 11- 22).

Dokonce i regionální masmédia působila jako „posvátné texty", které z ideologie vycházely a současně ji spolutvořily (což determinovalo vnímání reálného světa; srov.: Eco 2000: 36, 44). Modely reflexe společenských vztahů v textech se pak mohou projevovat jako „rituálně expresivní" (z hlediska řízení, indoktrinace a sdílení; společensky uznávané hodnoty mají vést k vyjadřování, k utužování koheze společenství) nebo „propagační" (hlavní aspekt mediální prezentace se tu předvádí a domáhá pozornosti; obvykle „ve veřejném zájmu"; dále: Mc Quail 1999, 72-77). Le Bon (1994: 74, 110) v této souvislosti připomíná i proces „vytušení" veřejného mínění. Může se potom snadno stát, že i dnes mohou být hodnoty *dědictví šedesátých let* pod (zastrašující) mediální nálepkou vytlačeny na periferii systému. Podobný negativní vývoj není ničím neobvyklým. Proto je analýza textů z doby před 40 lety i velmi dnes důležitá.

Pravidla propagandy a prostředky i typy manipulace

1. **Pravidla propagandy** vycházejí především z následujících postupů (Davies 2000: 519):

1. simplifikace: fakta se redukují na konflikt kladů a záporů, dobra a zla, přátel a nepřátel...
2. diskreditace (znetvoření): jedná se o snahu zdiskreditovat opozici hrubým osočováním a parodiemi
3. transfuze: cílená manipulace „shodnými hodnotami" má směřovat obecenstvo k vlastnímu účelu
4. jednohlasnost: vlastní názor je vydáván za jednotný názor všech

[5] Hermeneutická analýza ovšem vychází z literárněvědné textové interpretace. Subtilní interpretační postupy odhalují hlubší struktury pod povrchem textu. Rozbor mediálních obsahů je při tomto typu analýzy velmi důkladný. Zkoumáme několik textů z různých aspektů (ale výklad může být dost subjektivní. Text se vykládá textem - a na základě textu. To je vždy spojeno s osobou badatele; dále: Scherer, H.: *Úvod do metody obsahové analýzy*. In: AOM).

správně smýšlejících lidí; k tomu se využívá populárních osobností („hvězd", „celebrit"), společenského nátlaku a „psychologické nákazy"
5. orchestrace: neustále se opakují stejných vzkazů, ale s různými variantami a kombinacemi forem

2. Výběr některých manipulativních stereotypů (tzv. „mylných názorů"; De Vito 2001: 372-373):
1. zvolání názvu (apriori stanovíme, co je dobré a co špatné)
2. falešná neurčitost (myšlenka je spojena s obecně ceněnou nebo vynucovanou hodnotou: „socialismus vyžaduje...")
3. odvolání na autoritu (osvědčení podává celebrita, politický „svatý")
4. „upřímná" lidovost („*jako rodiče všichni víme...*" – jedná se tu o tzv. „hru na city")
5. hromadění karet (dochází ke zúžení argumentace, jeden vybraný příklad zastupuje mnoho dalších, fakta se zjednodušují a překrucují, takže se zakrývají jiné stránky složitých problémů)
6. technika vlivné strany (typu „*ekonomové se shodují...*")
7. stanovení programu (zúžení diskuse na jeden problém, odsouvání ostatních problémů jako nepodstatných)

3. Typy praktické mediální analýzy

Kromě analýzy hermeneutické (viz výše) lze užít i kvantitativní obsahové analýza (KOA/ OA), která je vysoce strukturovaná a selektivní. Pracuje s sociálněvědními metodami měření a kvantifikace. Mediované obsahy jsou zkoumány s ohledem na několik vybraných znaků. Důležitá je tu ověřitelnost (verifikace) závěrů; proto bývají pravidla explicitně stanovená. To ovšem předpokládá zpracování velkého množství textů, využití statistické analýzy a různých typů znázornění. V našem případě se nejedná o analýzy výsledků uceleného zkoumání, ale o úvodní vhled do problematiky. Orientujeme se proto spíše na kvalitativní faktory (Scherer, H.: *Úvod do metody obsahové analýzy*. In: AOM 2004: 29 – 50).

Z tohoto pohledu je významné ***měření informační kvality*** (Hagen, L.: *Informační kvalita a její měření*. In: AOM 51). Vychází se z veřejné role masových médií, která se projevuje 3 dílčími funkcemi: informativní (zahrnuje podíl občanů na politickém procesu), artikulační (při níž jde o šíření fakt a názorů mezi jednotlivci i skupinami; jde o to umožnit vládcům

seznámit se s názory „mezi lidem") a kontrolní (média by měla střežit a kritizovat mocné při výkonu moci nebo ohrožování systému; reagovat kriticky a provádět kontrolu). V takovém případě je ovšem měření informační kvality nezbytné (Hagen in AOM, 51 – 52). V běžných klasifikačních systémech se rozlišují při hodnocení kvality informace kritéria všeobecná a profesionální; a to po stránce relevance, pravdivosti (správnosti, transparentnosti) a srozumitelnosti (Hagen in AOM, 53 - 67).

Aplikace metod mediální analýzy na vybrané jihočeské texty ze sledovaného období

Nyní můžeme **metody mediální analýzy** aplikovat na text jihočeských regionálních periodik (Jihočeská pravda, Nový život, Svoboda, Zpravodaj Sfinx a Jihočeský pohraničník). Sledované texty jsme získali z jihočeského regionálního tisku (vycházejícího „kolem roku") průběžnou excerpcí. Budeme je nyní posuzovat z hlediska aplikace ***pravidel propagandy*** a ***výběru manipulativních stereotypů***. Problematika ***měření informační kvality*** je ovšem samostatným problémem, který svým rozsahem značně překračuje možnosti této studie. Proto se jí tu (vzhledem k rozsahu této studie) samostatně věnovat nemůžeme.

Analýze jsme podrobili 2 čísla novin Nový život z roku 1965 (vydávaných jako orgán Okresního výboru Komunistické strany Československa a ONV v Českých Budějovicích: 20. 5., 9. 9. 1965), 14 čísel Jihočeské pravdy (1 číslo ze září 1966, 10 čísel vydaných od 21. srpna do 31. srpna; ne všechna čísla, která v té době vyšla – ale včetně mimořádných a zvláštních vydání; 2 čísla z počátku dubna 1969 a 1 číslo z července 1969), 3 čísla večerníku (a posléze novin) Svoboda (ve dvou případech vydávaný jako orgán OV KSČ a ONV České Budějovice: 26., 27. 8. 1968; 30. 8. již list vyšel jako „noviny Českobudějovicka"), 1 číslo Zpravodaje závodu Sfinx v Českých Budějovicích (ze dne 27. 8. 1968) a 1 číslo Jihočeského pohraničníka (z 30. srpna 1968). Celkem tedy 21 čísel různých dobových periodik (někdy ovšem v samizdatovém vydání[6]; zejména v období konce srpna 1968); z toho 6 pouze čísel nebylo vydáno ve zmíněných kritických srpnových dnech (a slouží nám tu jako porovnávací vzorek). Zatímco ještě v roce 1965 se v regionálních novinách objevují většinou texty, které mají hodnotu „úlitby bohům" a povinné rétoriky, od konce

[6] V uvedené srpnové dekádě se jedná převážně o jakási „samizdatová" vydání novin (po obsazení redakcí listů okupačními vojsky).

roku 1967 a počátku roku 1968 se situace radikálně mění. To si můžeme doložit na řadě příkladů.

Ještě 20. května 1965 pěje *Nový život* (orgán Okresního výboru Komunistické strany Československa a ONV v Českých Budějovicích; NŽ XV/21) oslavné ódy na příjezd prezidenta republiky a 1. tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného (včetně obvyklých povinných „sdělení" typu „kdo soudruha prezidenta vítal", „co všechno vzácný host navštívil" apod.). Ve stejných novinách z 9. září téhož roku (NŽ XV/37) najdeme (v tradičním duchu)

Rekapitulaci vývoje města za 700 let jeho existence (1265 – 1965; tedy opravdu nic neobvyklého!) nebo zprávu o výstavbě města (*Město vyrovnává vrásky*).

Na jiné vlně se už však nese text „řádného" vydání *Jihočeské pravdy* z 21. srpna 1968. Vzhledem k tomu, že se poslední redakce novinových článků připravují večer (popř. noc) předem, nenajdeme tu ještě reakci na vpád okupačních vojsk SSSR (a některých států Varšavské smlouvy). Tón je tedy ještě „civilní"; ale zcela v duchu změn tzv. obrodného procesu. Článek *Místo tradiční zprávy sociologický průzkum* hodnotí dotazník, který zcela otevřeně hodnotil motivaci vstupu do KSČ nebo odchodu ze strany. Anonymní dotazník se zajímal též o názor na nejdůležitější úkoly (nejen v regionu). Dalším tématem byly dobrovolné příspěvky na Fond republiky, připomínky k návrhu stanov KSČ (ve vztahu k *předlednové* politice velmi konkrétní) a přípravy k volbám do rad pracujících.

K zásadní změně došlo po vpádu cizích vojsk. Mimořádné (v podstatě samizdatové) vydání *Jihočeské pravdy* z téhož dne (JP 21. 8. 1968, 1. MV) už hovoří otevřeně o agresi (patetický duch dokresluje i závěr: *Za zvuku státní hymny končíme toto číslo ... 7.40 hod.*). 2. mimořádné vydání Jihočeské pravdy (dále JP 21. 8. 1968, 2. MV) připomíná mimo jiné i obranu hranic (dokonce v závěrech z jednání předsednictva OV KSČ v Prachaticích!) a nárůst počtu dobrovolných distributorů novin „na trase Lišov – Třeboň" (s poznámkou lišovských dělníků: „*Starou vládu nikdo nechceme. Stojíme pevně za Dubčekem.*"). Ještě v týž den vyšlo 3. mimořádné vydání, kde redakce otevřeně pohrozila zastavením vydávání novin, bude-li nucena ke změně názoru. Objevují se úvahy typu *Co bude dál?* A zprávy o protestech a o diskusích *s vojáky okupační velmoci a satelitních státečků* (tolik citát). Také 1. a 2. *zvláštní* vydání JP ze dne 22. srpna 1968 se hlásí k polednovému vývoji (v souladu s jednáním XIV. mimořádného sjezdu KSČ), hovoří o národním smutku, o protestech i odmítání splnit v regionu *příkaz vydaný částí zrádců v ÚV KSČ* (opět citujeme). Také mi-

mořádná vydání téhož listu z 25. srpna dokládá odmítnutí invaze předsednictvem krajského výboru KSČ a upozorňuje na odpor proti okupantům a na pozitivní (sic!) spolupráci lidí s Bezpečností. O den později (JP z 26. srpna 1968) stranické noviny upozorňují na letáky okupantů (např. na zcela nelegitimní „*Příkaz sovětského vojenského velitelství*"), na vyhnání novinářů z redakce a na obsazení tiskárny Stráž v pátek 23. 8., na protesty JKV KSČ a JKNV a na situaci v kraji. Také večerník Svoboda z 26. 8. 1968 (vydávaný rovněž jako orgán OV KSČ a ONV České Budějovice sleduje situaci v okrese u upozorňuje na nebezpečí neoprávněného osočení z kolaborace; příznačný je tu nadpis *Zprávy z fronty* (k událostem v Týně nad Vltavou).

V úterý 27. srpna 1968 JP přinesla prohlášení rady JČ KNV z předchozího dne, které prohlašuje okupaci za nezákonnou a protestuje proti zadržování a napadání občanů, proti nezákonnému obsazení budovy Jihočeského rozhlasu, obsazení tiskárny Stráž, blokování kasáren a veřejných (i ostatních) budov. Oceňuje se tu postoj občanů, nárůst členů KSČ... a zejména patnáctiminutová výstražná stávka na Žižkově náměstí. Večerník *Svoboda* (z téhož dne) jde ještě dále. Vyjadřuje podiv nad ústupky „Svobodova týmu v Moskvě" (i nad příslibem *normalizace*!) a žádá celostátní referendum o osudu národa (také se tu odkazuje na arogantní jednání sovětského důstojnického sboru, který si někdy počínal jako v dobyté zemi). Upozorňuje, že plénum OV KSČ jednoznačně odmítlo komuniké přijaté na poradě v Moskvě. Podporu regionálním orgánům KSČ vyjádřil (stejného dne) i *Zpravodaj Sfinx*, vydávaný na základním závodě v Českých Budějovicích. Nic tedy příliš nenasvědčuje tomu, že by na jihu Čech příliš velká skupina komunistů invazi (alespoň zpočátku) podporovala.

Ovšem v JP ze dne 29. 8. 1968 už najdeme článek s názvem *Dokud ruka pero drží a hlava je jasná*, v němž se otevřeně píše o možnosti nového omezení projevu. Zprávy z okresů naznačují poměrnou semknutost obyvatel (včetně brigád, sbírek, pracovních směn) a odpor k výsledkům moskevských jednání (která probíhala *pod velikým tlakem a vojenskou silou*). List Svoboda už v pátek 30. srpna 1968 vychází jako „Noviny Českobudějovicka" (tedy již ne jako stranický či instituční orgán) a texty opět naznačují podporu postojů OV KSČ z regionálních zastupitelských orgánů (srov. závěry Rady ONV), z okresů i ze závodů. Téhož dne (v podstatě též samizdatový) list Jihočeský pohraničník připomněl úlohu Rady vojenské mládeže svazku PS České Budějovice.

JP 31. 8. 1968 je už „polosamizdatová" (redakce výrazně postoupila směrem k profesionální úrovni tisku). Zdůrazňuje příliv mladých lidí do

KSČ, zprávu VB o absenci obecně kriminálních činů v Táboře za celý týden (sic!) a jednání představitelů ONV Jindřichův Hradec s ruským velitel (kvůli odstranění okupačních praktik).

V naprostém kontrastu k tónu srpnových vydání (stranických!) novin jsou již listy z roku 1969.

JP ze dne 3. 4. 1969 již píše o tom, že *„došlo i v našem kraji k provokacím... v rozporu s politikou strany i kulturní vyspělostí našeho národa...“* a že *„ani Jihočeská pravda se v některých svých článcích a zpravodajstvích nevyvarovala neuvážeností“*. Reaguje se tu na bouřlivé oslavy vítězství našich hokejistů nad týmem SSSR, které se staly téměř celonárodní demonstrací proti okupaci naší země vojskem Sovětského svazu. Již 17. dubna 1969 pak nahradil *Alexandra Dubčeka* ve vedení ÚV KSČ *dr. Gustáv Husák*. I tato změna ovlivnila politickou situaci v zemi. Na základě politiky „biče a marcipánu“ už (např.) JP z 25. 7. 1969 přináší články v duchu „pracovní“ ideologie, „boje proti pravicovému oportunismu ve straně“... ale současně upozorňuje (např.) na slevy poplatků za televizi a na nutnost řešení problémů „menšinových“ skupin obyvatelstva.

Jak z naznačeného výčtu témat (a novinářských či novinových odkazů) vyplývá, naskýtá se tu otázka, zda nám textová analýza potvrdí dnes často opakovanou tezi, že orgány KSČ a na ní závislé státní správy se v regionech nepostavily důsledně proti okupaci nebo že dokonce *„ztrácely půdu pod nohama“*. Bez ohledu na hodnocení politiky této vládnoucí totalitní strany před lednem 1968 a během tzv. *normalizace* (zejména po roce 1970) je potřeba objektivně (především pak bez zaujatosti!) posoudit fakta, která nám tu novinové texty předkládají (a dokumentují)! Na základě shrnutí závěrů o ***pravidlech propagandy*** a o ***výběru manipulativních stereotypů*** se nyní pokusíme analyzovat vybrané texty regionálních periodik.

1. K užití pravidel propagandy v analyzovaných textech

1.1 Na vzorku novinových textů **z roku 1965** (Nový život 20. 5. 1965) jsme posuzovali celkem 5 dokladů užití pravidla ***simplifikace*** (*Soudruh Antonín Novotný v jižních Čechách. Vzácná návštěva./ Vzácný podpis v pamětní knize města Č. Budějovic./ Dnes ohlášen/ Chlebem a solí/ Čestné hlášení jihočeské mládeže*), 3 doklady ***transfuze*** (opět *...Soudruh Antonín Novotný...*etc / *Korále dnů... vryty do paměti... vzácná návštěva – první tajemník ÚV KSČ a president republiky – soudruh Antonín Novotný/* dále *Čestné hlášení...*), 2 doklady ***jednohlasnosti*** (*Zastavení v českobudějovické radnici/ Chlebem a solí*

– srov. výše), 1 doklad ***orchestrace*** (opět text *Soudruh Antonín Novotný* etc).

1.2 Na článcích **z roku 1966** (JP 26. 9. 1966) dokládáme ***simplifikaci*** 3x (*Síla – technika – mistrovství. Nebývalá přehlídka spojeneckých armád/ Z projevu maršála SSSR A. A. Grečka/ Družba s pohraničníky začala beranem*), 1x ***diskreditaci*** (čili *znetvoření* – v projevu... Antonína Novotného se objevuje přirovnání vojenské politiky bonnské vlády i její podpory ze strany USA k politice hitlerovského Německa a jeho spojenců), 4x ***transfuzi*** (zprávy o spojeneckém cvičení Vltava, projev maršála SSSR A. A. Grečka, projev A. Novotného a zpráva o družbě vojáků spojeneckých armád s občany), v projevech A. A. Grečka a A. Novotného lze ovšem doložit i ***jednohlasnost*** a ***orchestraci*** (v obou případech 2x).

1.3 Nejvíce dokladů jsme sledovali na vzorcích novin **z dekády mezi 21. a 31. srpnem 1968**. Texty z roku 1968 vykazují 6 dokladů ***simplifikace***, která je ovšem v příkrém rozporu s atmosférou doby starší. Zde převažuje příznak patetičnosti a euforie (*V nejtěžších chvílích našeho národa* - JP 21. 8. 1968, 1. mimořádné vydání; *Kritické minuty* - JP 21. 8. 1968 – 2. mimořádné vydání, *První oběti „bratrské pomoci"* - JP 21. 8. 1968, 3. mimořádné vydání, *Proti tankům* - JP 22. srpna 1968 /zvl. vydání, zpráva o návštěvě ruských novinářů - Svoboda 26. 8. 1968, jednání s ruským velitelem o odstranění okupačních praktik - JP 31. 8. 1968). V pěti případech se jedná o ***diskreditaci*** (*Podivné probuzení* - JP 21. 8. 1968/ 2. mimořádné vydání, *Licoměrná slova* JP 21. 8. 1968/ 3. mimořádné vydání, *Nedivme se* - Svoboda 26. 8. 1968, popř. u některých anekdot - JP 26. srpna 1968, *Nelíbí se jim...* - Svoboda 30. srpna 1968). Stará forma s novým obsahem se objevuje i ve 12 případech ***transfuze*** (*V jednotném boji za spravedlivou věc!* - JP, 27. srpna 1968, *V nejtěžších chvílích našeho národa/ Co nám v této těžké hodině může pomoci/ Nesouhlasíme s okupací našeho území/ Stojíme za legální vládou*! - JP 21. 8. 1968/ 1. mimořádné vydání, *Historie potvrdí naši pravdu.* - JP 21. 8. 1968 – 3. mimořádné vydání, *Náš hospodářský stav narušen* - Svoboda 26. 8. 1968, *Buďme všichni Dubčeky/ Soudruzi Svobodo, Dubčeku, Černíku a Smrkovský – všechen náš lid Vás čeká – potřebujeme Vás!/ Neztěžujme si příští dny!* - JP 26. srpna 1968, *Žádáme celostátní referendum...* - Svoboda 27. srpna 1968, *Za Svobodu! Za Dubčeka! Za*

Černíka! - Jihočeský pohraničník 30. srpna 1968). ***Jednohlasnost*** jsme tu zaznamenali v 6 případech (*Nesouhlasíme s okupací...* - JP 21. 8. 1968/ 1. MV, *Vraťte se domů! Lid jihočeského kraje* - JP 21. 8. 1968 – 2. MV, *Soudruzi Svobodo, Dubčeku, Černíku a Smrkovský...* - JP 26. srpna 1968, *Naprosto jednotni – v nejtěžších chvílích našeho života* - Zpravodaj Sfinx 27. 8. 1968; dále v oznámení o zajištění dopravy na Dubčekovu směnu – Svoboda - 30. srpna 1968, v odkazech na podporu postoje československé armády ze strany obyvatel - Jihočeský pohraničník 30. srpna 1968). Naplnění pravidla ***orchestrace*** jsme zaznamenali v 26 případech; nikoliv však vždy v podobné souvislosti: výzvy ke klidu a pořádku (*Klid – klid – klid* - JP 21. 8. 1968 1.MV, *Zachovejte klid...!* - JP 21. 8. 1968 1.MV, *Klid a rozvahu* - JP 21. 8. 1968 1.MV, *Rozvahu a klid!* – JP 22. 8. 1968/ zvl. vydání... také JP 27. 8.); hodnocení situace (*Kritické minuty* -JP 21. 8. 1968 – 2. MV); prohlášení (*Rezoluce Motoru/ Prohlášení rady JčKNV/ Za Dubčeka, za Svobodu, proti okupaci!* - JP 21. 8. 1968 – 2. MV, *Stranické organizace Ústřednímu výboru* - Svoboda 26. 8. 1968, *Odešleme rezoluce* - Zpravodaj Sfinx 27. 8. 1968, *Těžké hodiny* - JP 29. 8. 1968); výzvy (*Výzva VB/ Okresním výborům NF/ Vraťte se domů!* - JP 21. 8. 1968 – 2. MV, *Zajistěte zásobování* - JP 21. 8. 1968 – 3. MV, *Pozor na úrodu* - Svoboda 27. srpna 1968); rozhovory (*Rozhovor s předsedou ONV* - Svoboda 26. 8. 1968, *Za Svobodu! Za Dubčeka! Za Černíka!* - Jihočeský pohraničník 30. srpna 1968, *Buďme všichni.../ Soudruzi Svobodo, Dubčeku, Černíku a Smrkovský...* JP 26. srpna 1968; staré modely hesel (*Ať žije nový ÚV KSČ, Splníme závěry XIV. sjezdu KSČ* – JP 27. 8. 1968); zprávy (*Dubčekova směna* - JP 26. srpna 1968 a 31. 8. 1968)

1.4 Texty z roku **1969** už však naznačují návrat starých, tedy *předlednových* pořádků (i když v poněkud modifikované formě). ***Simplifikace*** se tu objevuje 3x (*Studijní delegace ÚV KSSS v našem kraji/ Ministerstvo vnitra ČSR k událostem 28. a 29. března* - JP 1. 4. 1969, *valná většina jč obyvatelstva nepřipustila zneužití...*- JP 3. 4. 1969), ***transfuze*** 6x (*Výzkum veřejného mínění/ ...jihočeské obyvatelstvo svým postojem dokáže positivní vztah k politice strany* - JP 3. 4. 1969, *Po téměř měsíčním pobytu ... se dnes ... loučí skupina francouzských pionýrů/* beseda o současné situaci a boji proti pravicovému oportunismu ve straně, *Zlepšit podmínky pracujících žen* - JP 25. 7. 1969 etc), ***jednohlasnost*** 1x (*valná většina jč obyvatelstva nepři-*

pustila zneužití - JP 3. 4. 1969), ***orchestrace*** 4x (*V českobudějovickém Sfinxu neotálejí/ Kombajny vyjely/ Beseda o současné situaci/ Zlepšit podmínky pracujících žen* - JP 25. 7. 1969).

2. Působení manipulativních stereotypů:

2.1 V textech **z roku 1965** (NŽ 20. 5. 1965) najdeme 2x ***zvolání názvu*** (*Čestné hlášení jihočeské mládeže, Okresní konference udala směr*), rovněž 2x ***falešnou neurčitost*** (*Prohloubit práci národních výborů,Velká většina MNV našeho okresu projednala odpovědně zlepšení své práce ve smyslu zásad a přijala již některá opatření*), 1x ***odvolání na autoritu*** (*Soudruh Antonín Novotný v jižních Čechách*, „upřímná" lidovost (nejméně ve 4 případech: ve zmínkách o uvítání prezidenta Novotného: *Chlebem a solí* – družstevníci, dělnice, ošetřovatelka prasnic, politici); v článku o příjezdu A.Novotného se současně jedná o ***hromadění karet*** i o realizaci ***techniky vlivné strany***.

2.2 **K roku 1966** (JP 26. 9. 1966) můžeme doložit ***zvolání názvu*** 1x (v článku o přehlídce spojeneckých armád), taktéž ***falešnou neurčitost*** tam, kde se mluví o „spojení se socialismem" nebo ***odvolání na autoritu*** (jménem ÚV KSČ a vlády... ... Žižka...), 2x ***„upřímnou" lidovost*** (hra na *patriotismus*: *...husitství..... poraženo... ale myšlenky... zakořeněny v lidu..., Družba s pohraničníky začala beranem*), nejméně ve 2 případech ***hromadění karet*** (v projevech A. A. Grečka a A. Novotného - tamtéž se však projevuje i ***technika vlivné strany***).

2.3 Srpnové události **roku 1968** tu představujeme opět na textech z dekády mezi 21 a 31. srpnem. ***Zvolání názvu*** se běžně užívá min. ve 30 případech: v textech. mimořádných vydání JP z 21. 8. 1968 – (*V nejtěžších chvílích našeho národa, Co nám v této těžké hodině může pomoci, Klid – klid – klid, Zachovejte klid, buďte ukázněni!, Klid a rozvahu, Nesouhlasíme s okupací našeho území, Stojíme za legální vládou!* – 1. MV, *První oběti „bratrské pomoci", Naše svobodné slovo / možná poslední*; také v ujištěních o zabezpečení zásobování apod. – 3. MV) nebo ve zvláštním vydání JP z 22. 8. 1968 (*Ultimátum*). ve Svobodě 26. 8. 1968 (*Náš hospodářský stav narušen*) či z 26. 8. 1968 (*Nenechte se strhnout provokatéry!*), v JP z 26. srpna 1968 (*Zásobování obyvatelstva – přední úkol, Dubčekova směna*), běžně v JP z 25. srpna 1968 (2. MV: *V naší obci už neexistují rozdíly mezi komu-*

nisty a bezpartijními, rozeznáváme jen vlastence, či kolaboranty, Zdravíme naše hrdiny - k politickým jednáním v Moskvě, *Nevěřte kolaborantům!, Na podporu Dubčeka, Svoboda – Dubček – Pavel. Jdeme s vámi!*), v JP z 27. srpna 1968 (*Ať žije nový ÚV KSČ, Splníme závěry XIV. sjezdu KSČ, V jednotném boji za spravedlivou věc, Zásobování především, Zříkáme se věrolomné družby* – redakce JP ve vztahu ke Gomelu a Suhlu), taktéž ve *Svobodě* z 27. srpna 1968 (*Pozor na úrodu*, popř. v rozvinuté podobě: „*...vyzbrojovat funkcionáře*"... *Kdosi cosi rozžvejkal – a po lžících krmil druhého. Vůbec ho nezajímalo, zda to je pro toho druhého sladké či hořké, jestli má z toho zácpu nebo průjem. ... ... nedá spát těm v Moskvě... obnovit svobodu projevu přistřižením a zastřižením křidýlek. Milí čtenáři, zvykli byste si zase?* – psáno pod značkou Xela), Jihočeský pohraničník z 30. srpna 1968 (*Za Svobodu! Za Dubčeka! Za Černíka!*), JP z 31. 8. 1968 (*Dubčekovy směny*). Je tu však opět zřetelná odlišná emocionální vyhraněnost než v předchozích letech. O ***falešné neurčitosti*** bychom tu mohli hovořit tam, kde se užívá tradičních hesel (srov. *Splníme závěry XIV. sjezdu KSČ*; to se dá však považovat i za reflexi ***techniky vlivné strany***). Časté je i ***odvolání na autoritu*** – min. ve 12 případech (*Za Dubčeka, za Svobodu, proti okupaci, Svět je šokován* - JP 21. 8. 1968 2. MV, *Na podporu Dubčeka* - JP 25. 8. 2008, *Buďme všichni Dubčeky, Soudruzi Svobodo, Dubčeku, Černíku a Smrkovský...*, *Dubčekova směna* - JP 26. 8. 1968, *Okupace = značné hospodářské ztráty* + zpráva o mimořádné Dubčekově směně - Zpravodaj Sfinx 27. 8. 1968, *Za Svobodu! Za Dubčeka! Za Černíka!* - Jihočeský pohraničník z 30. srpna 1968, *Jsme národem Žižky, Husa a poctivých lidí*! - Svoboda 27. srpna 1968, taktéž JP 31. 8. 1968 – k brigádám a Dubčekovým směnám).

2.4 Texty **z roku 1969** se zčásti vracejí ke stavu před obrodným procesem, zčásti jsou ovlivněny nastupující *normalizací* („hladina frázovitosti" se tu ustálila na obvyklém úzu). ***Zvolání názvu*** se zmíněnému úzu vymyká při hodnocení sportovního utkání (JP 1. 4. 1969 - *Hokejisté opět doma*) nebo při hodnocení výsledků výzkumu podpory občanů politikům (JP 3. 4. 1969 - *Důvěru mají Svoboda, Dubček, Smrkovský*). Ovšem dále (opět v JP z 3. 4. 1969) najdeme text *Plně podpořit politiku strany*. Také článek v JP 25. 7. 1969 volající po zlepšení podmínek pracujících žen je psán v podobném duchu. ***Falešná neurčitost*** se objevuje v článku JP 3. 4. 1969 (*Předsednictvo... je přesvědčeno, že*

jihočeské obyvatelstvo svým postojem dokáže positivní vztah k politice strany, tak jak to vyžaduje listopadová rezoluce a závěry posledních plén ústřed. výboru KSČ; valná většina jč obyvatelstva nepřipustila zneužití sportovních utkání k neuváženým a nepřípustným politickým výpadům...). Ve stejném čísle JP lze doložit i ***odvolání na autoritu*** (*Důvěru mají Svoboda, Dubček, Smrkovský*); ovšem výše zmíněný text (*...jihočeské obyvatelstvo svým postojem dokáže... valná většina jč obyvatelstva nepřipustila...*) lze chápat i jako techniku ***stanovení programu***, popř. ***„upřímné" lidovosti*** (ve druhém významu i článek z JP 25. 7. 1969: *Zlepšit podmínky pracujících žen*). Jinde se setkáváme s technikou ***hromadění karet*** (JP 1. 4. 1969: *„zkušenosti stranické práce v oblasti průmyslu a zemědělství..."* etc). Opět se prosazuje stereotyp vzývání ***vlivné strany*** (JP 3. 4. 1969: *Sovětští představitelé na Hradě*).

3. Kombinace ustálených pravidel a stereotypů:

V řadě (výše uvedených) případů nelze ovšem (podle našeho názoru) jednoznačně rozhodnout o zařazení textu do jediné skupiny. Proto jsme je řadili do několika skupin současně. Jedná se potom o různé typy kombinací:

3.1 Doklady z roku 1965 ukazují na kombinace simplifikace s orchestrací (Soudruh Antonín Novotný v jižních Čechách... NŽ 20. 5. 1965) nebo s jednohlasností a s „upřímnou" lidovostí (Chlebem a solí... NŽ 20. 5. 1965); „upřímná" lidovost se však kombinuje i se zvoláním názvu a s hromaděním karet (Čestné hlášení jihočeské mládeže... NŽ 20. 5. 1965).

3.2 V textech **z roku 1966** se kombinuje ***simplifikace***, ***transfuze*** a ***technika vlivné strany***: se **zvoláním názvu** (*Nebývalá přehlídka spojeneckých armád...* JP 26. 9. 1966) nebo s ***jednohlasností***, s ***orchestrací***, popř. s ***hromaděním karet*** (např. v projevu maršála A. A. Grečka... JP 26. 9. 1966).

3.3 Také v tomto případě platí, že hodnocení novinářských formulací z **roku 1968** se v kontextu let předchozích i následných výrazně liší.

3.31 Často se tu vyskytuje ***transfuze*** v kombinaci:

3.311 se ***zvoláním názvu*** (*Co nám v této těžké hodině může pomoci, Stojíme za legální vládou!* ... JP 21.8.1968 1. MV; *Náš hospodářský stav narušen...* Svoboda 26. 8. 1968; *V jednotném boji za spravedlivou věc!* ... JP, úterý 27. srpna 1968)

- s využitím ***simplifikace*** (*V nejtěžších chvílích našeho* národa... JP 21.8.1968 1. MV)
- s využitím ***jednohlasnosti*** (*Nesouhlasíme s okupací našeho území...* JP 21. 8. 1968 1.MV), popř. též ***orchestrace*** (*Vraťte se domů! Lid Jihočeského kraje...* JP 21. srpna 1968 2. MV)
- s využitím ***orchestrace*** (*Klid – klid – klid. Zachovejte klid, buďte ukázněni! Klid a rozvahu...* JP 21. 8. 1968 1.MV; *Zajistěte zásobování...* JP 21. srpna 1968; 3. MV)
- s ***odvoláním na autoritu*** (*Na podporu Dubčeka...* JP 25.srpna 1968; 2. MV)
- s kombinací ***orchestrace*** a ***odvolání na autoritu*** (*Za Svobodu! Za Dubčeka! Za Černíka!* Jihočeský pohraničník 30. srpna 1968)

3.312 s ***orchestrací***:

- a s ***odvolání na autoritu*** (*S Dubčekem a se Svobodou za svobodu...* JP 21. srpna 1968, 3. MV; popř. *Za Dubčeka, za Svobodu, proti okupaci...* JP 21. srpna 1968 2. MV; *Buďme všichni Dubčeky...* JP 26. srpna 1968; tamtéž navíc ***„jednohlasně“***: *Soudruzi Svobodo, Dubčeku, Černíku a Smrkovský – všechen náš lid Vás čeká – potřebujeme Vás!*)
- a se ***simplifikací*** (*Kritické minuty...* JP 21. srpna 1968; 2. MV)

3.313 s ***odvoláním na autoritu*** (*Žádáme celostátní referendum o osudu našeho národa! ... prosit neumíme a nebudeme! Jsme národem Žižky, Husa a poctivých lidí!...* Svoboda 27. srpna 1968)

3.32 Výskyt stereotypního ***zvolání názvu*** je tu obecně poměrně častý - v kombinaci:

- se ***simplifikací*** (*Republika v hodinách napětí. PRVNÍ OBĚTI „bratrské pomoci“...*JP 21. srpna 1968; 3. MV)
- s ***jednohlasností*** (*V naší obci už neexistují rozdíly mezi komunisty a bezpartijními, rozeznáváme jen vlastence, či kolaboranty...* Hojovice na Pelhřimovsku, JP 25. srpna 1968; 2. MV)

- s ***orchestrací*** (*Mládež v akci*... JP 25. srpna 1968; 2. MV; *Ať žije nový ÚV KSČ* ... JP 27. srpna 1968; *Pozor na úrodu*... Svoboda 27. srpna 1968; popř. s ***odvoláním na autoritu***: *Svoboda – Dubček – Pavel. Jdeme s vámi*! JP 25. srpna 1968; 2. MV; *Dubčekova směna*... JP 26. srpna 1968; jindy navíc s ***falešnou neurčitostí*** a s ***technikou vlivné strany***: *Splníme závěry XIV. sjezdu KSČ*... JP 27. srpna 1968)

3.33 Zastoupení ***simplifikace*** a ***diskreditace*** (***ironie***: *Nedivme se*... Svoboda 26. 8. 1968 o návštěvě ruských „kolegů fotoreportérů" a o střelbě do dětí)

3.4 V komentářích z roku 1969 (JP 3. 4. 1969)

3.41 je častěji (a nově) zastoupeno ***stanovení programu*** - v kombinaci s ***falešnou neurčitostí*** a s ***„upřímnou" lidovostí***:

- včetně ***simplifikace*** a ***jednohlasnosti*** (*...valná většina jč obyvatelstva nepřipustila zneužití sportovních utkání k neuváženým a nepřípustným politickým výpadům*...)
- včetně ***transfuze*** (*Předsednictvo... je přesvědčeno, že jihočeské obyvatelstvo svým postojem dokáže positivní vztah k politice strany, tak jak to vyžaduje listopadová rezoluce a závěry posledních plén ústřed. výboru KSČ*); popř. s ohledem na ***orchestraci*** a na ***zvolání názvu*** (např. ve zprávě o aktivitách OV ČSŽ v Jindřichově Hradci ve směru k rodinám, k zemědělství, k menšinám... *Zlepšit podmínky pracujících žen*)

3.42 se objevuje i tradiční **odvolání na autoritu** – spolu s projevy **transfuze** a **zvolání názvu** (*Výzkum veřejného mínění: Důvěru mají Svoboda, Dubček, Smrkovský*).

Závěrem

Pokusíme-li se závěrem stručně **zhodnotit** sledovaný vzorek periodik, nemůžeme pominout odlišnost novinových textů z období od 21. do 31. srpna 1968 od článků z let dřívějších i pozdějších. Zatímco v roce 1965 a 1966 se (vedle běžných zpráv) často objevují texty kanonického charakteru (v duchu povinné rétoriky předepsané komunistickou propagandou;

tedy dobové „ódy"; od roku 1969 jde navíc o „konsolidační" a „pracovní" ideologii a o propagandu v duchu „boje proti pravicovému oportunismu ve straně"), od konce roku 1967 a během roku 1968 se texty od podobného úzu radikálním způsobem odlišují. Změny jsou zřejmé zejména po zahájení tzv. obrodného procesu „ve straně a společnosti", o kterém se hovořilo hlavně jako o „polednovém vývoji" (kodifikovaném tzv. *Akčním programem KSČ*). Ovšem k zásadní proměně novinářské rétoriky došlo potom 21. – 31. 8. 1968 - tedy po vpádu okupačních vojsk většiny vazalských států Varšavského paktu na území ČSSR. Novinové články nabývají výrazně patetického tónu. Poslední „řádné" vydání JP z 21.8. ještě reaguje na proměny v regionu (včetně hodnocení vývoje v krajské organizaci KSČ); další čísla JP však již vycházejí (v důsledku zabrání tiskárny a redakce vojsky agresora) jako mimořádná vydání (v podstatě jako samizdat). Až vydání JP z 31.8. vychází jako polosamizdat (s jistým náznaky profesionálnější úrovně tisku); teprve později bylo možné opět přejít k „normálním" redakčním postupům. V té době se však nedá hovořit o tom, že by obyvatelstvo regionu nepodporovalo politiku JKV KSČ. Do komunistické strany vstupovali noví členové; region v podstatě stál za stranickým stanoviskem, které zásadně odmítalo okupaci republiky. V tom se tedy naše hodnocení (vycházející z analýzy regionálního tisku) zásadně liší od řady výkladů, které se dnes v souvislosti se srpnovými událostmi roku 1968 veřejně prezentují.

Pokud se jedná o **užití pravidel propagandy** a **manipulativních stereotypů**, musíme přihlédnout především k frekvenci výskytu jednotlivých přístupů k hodnocení. Nelze tu vycházet pouze z celkové zaznamenané (absolutní) frekvence výskytu jevu v textu. Proto číselně vyjádřenou hodnotu výskytu dělíme počtem vydání periodik, která jsme k příslušnému roce analyzovali. Výsledné hodnoty proto nemohou být vyjádřeny pouze celými čísly, ale musíme pracovat i s desetinnými údaji. *Kombinacemi* potom míníme ty případy, kdy analyzovaný text nelze jednoznačně přiřadit k jedinému jevu (je potom nezbytné uvést více možností klasifikace). Zastoupením výskytu dokladů pravidel či stereotypů *v kombinacích* se potom počítá včetně průniků množin jevů (proto někdy může hodnota poměrného výskytu jevu *v kombinacích* převyšovat hodnotu výskytu v jednotlivých případech).

Dokládáme-li užití ***pravidel propagandy***, potom doklady simplifikace (redukce fakt na konflikt kladů a záporů) najdeme v roce 1965 celkem v hodnotě 2,5 (*v kombinacích* o hodnotě *1*), v roce 1966 činí hodnota 3 (*v kombinacích 2*), 1968 = 0,43 (*v kombinacích 0,21*), 1969 = 1 (*v kombi-*

nacích 0,33). Diskreditace (znetvoření; tj. snaha zdiskreditovat opozici hrubým osočováním a parodiemi) v dokladech z roku 1965 není doložena (ani *v kombinacích*), v roce 1966 má hodnotu 1 (bez dokladů *v kombinacích*), v roce 1968 jde o poměr 0,36 (*v kombinacích 0,07*), v roce 1969 není doložena (ani *v kombinacích*). Transfuzi (cílenou manipulaci „shodnými hodnotami") objevíme v roce 1965 v hodnotě 1,5, 1966 = 4 (*v kombinacích 2*), 1968 = 0,86 (*v kombinacích* dokonce *1,36*), 1969 = 2 (*v kombinacích 0,67*). Případy jednohlasnosti (kdy je vlastní názor vydáván za jednotný, správný a populární) doložíme v roce 1965 v hodnotě 1 (*v kombinacích 0,5*), 1966 = 2 (*v kombinacích 1*), 1968 = 0, 43 (*v kombinacích 0,21*), 1969 = 0,33 (taktéž *v kombinacích 1x*). O orchestraci (při níž se neustále opakují formálně stejné vzkazy) lze hovořit u textů periodik z roku 1965 (jednotlivě i *v kombinacích* v hodnotě 0,5), 1966 o hodnotě 2 (*v kombinacích 1*), 1968 = 1,86 (*v kombinacích* 1,07), 1969 = 1,33 (*v kombinacích 0,67*).

Manipulativní stereotypy jsou v textech doloženy na řadě příkladů. Zvolání názvu (kdy apriori stanovíme, co je dobré a co špatné) nacházíme v textech z roku 1965 v hodnotě 1 (*v kombinacích 0,5*), 1966 = 1 běžně i *v kombinacích*, 1968 = 2,14 (*v kombinacích 1,36*), 1969 = 1,33 (*v kombinacích 0,33*). Falešná neurčitost (spojení myšlenky s obecně ceněnou nebo vynucovanou hodnotou) je v roce 1965 zastoupena hodnotou 1 (bez dokladů *v kombinacích*), 1966 = 1 (opět bez dokladů *v kombinacích*), 1968 = 0,07 běžně i *v kombinacích*), 1969 = 0,67 běžně i *v kombinacích*). Odvolání na autoritu (při němž osvědčení podává celebrita, politický „svatý") má v roce 1965 hodnotu 1 (bez dokladů *v kombinacích*), taktéž 1966, 1968 = 0,86 (*v kombinacích 0,71*), 1969 = 0,33 běžně i *v kombinacích*). „Upřímná" lidovost („hra na city")není v roce 1965 běžně doložena, ale *v kombinacích* má hodnotu *1*), 1966 = 2 (*v kombinacích 1*), 1968 není hodnota běžně doložena (ani *v kombinacích*), 1969 = 0,67 běžně i *v kombinacích*). Hromadění karet (zúžení argumentace na jeden vybraný příklad) dokládáme k roku 1965 v hodnotě 0,5 běžně i *v kombinacích*, 1966 = 2 (*v kombinacích 1*), k roku 1968 doklady chybí, 1969 = 0,33 (bez dokladů *v kombinacích*). Techniku vlivné strany („obecně přijímaný názor") najdeme k roku 1965 v hodnotě 0,5 (bez dokladu *v kombinacích*), 1966 = 2 běžně i *v kombinacích*), 1968 = 0,07 běžně i *v kombinacích*), 1969 = 0,33 (bez dokladu *v kombinacích*). Příklady stanovení programu (zúžení diskuse na jeden problém) ovšem nalezneme až v dokladech z roku 1969 (běžně v hodnotě 0,33, ale *v kombinacích* v hodnotě *1*).

Zastoupení jevů v ***kombinacích*** si můžeme uvést též v podrobnějším

přehledu.

K roku 1965 jsme doložili 3 kombinace. Ve dvou případech se jednalo o simplifikaci, z toho 1x navíc o orchestraci, 1x navíc o příklad jednohlasnosti a „upřímné" lidovosti. V jednom případě šlo o „upřímnou"lidovost, o zvolání názvu nebo o hromadění karet.

Na textech k roku 1966 nacházíme simplifikaci, transfuzi a techniku vlivné strany (3x); z toho jednou navíc zvolání názvu a dvakrát jednohlasnost (k tomu 1x navíc orchestraci a hromadění karet).

K roku 1968 dokládáme kombinace 27x. Transfuzi 18x, v kombinaci se zvoláním názvu 11x (1x navíc se simplifikací, 2x s jednohlasností – přičemž 1x navíc s orchestrací), s orchestrací 3x (2x jde navíc o odvolání na autoritu), 1x pak se samostatným odvoláním na autoritu.

- orchestraci 5x; v kombinaci s odvoláním na autoritu 4x (z toho jde navíc 1x o jednohlasnost) a 1x se simplifikací. Transfuzi v kombinaci s odvoláním na autoritu uvádíme 2x.

Samostatně se zvolání názvu objevuje 8x. V kombinaci se simplifikací nebo s jednohlasností 1x, s orchestrací 6x (z toho navíc odvolání na autoritu 2x a falešná neurčitost i technika vlivné strany 1x).

Jedenkrát je zastoupena též simplifikace a diskreditace.

K roku 1969 uvádíme 4 kombinace. Stanovení programu, falešná neurčitost a „upřímná" lidovost se objevují 3x, k tomu jednou navíc simplifikace a jednohlasnost, transfuze 3x (z toho navíc orchestrace a zvolání názvu 2x), samostatné odvolání se na autoritu s transfuzí a se zvoláním názvu 1x.

Jak z uvedené analýzy vyplývá, patetický charakter textů z roku 1968 se odráží na formě simplifikace, na zaměření diskreditačních textů, v poklesu hodnot transfuze a v odlišném hodnocení jednohlasnosti a orchestrace. Zcela chybí falešná neurčitost, téměř zbytečnými se staly techniky hromadění karet a vlivné strany. Naopak teprve k roku 1969 se objevuje technika stanovení programu (v souvislosti s rostoucí podporou tezí o „normalizaci" a o „boji s pravicovým oportunismem). Regionální texty se tak na jedné straně ani v rámci aktualizace lokálních témat neliší od vývoje celostátního publicistického standardu, na straně druhé ovšem potvrzují na jihu Čech zcela nebývalé vzepětí mezilidské sounáležitosti a spolupráce ve dnech srpnové krize roku 1968 (bez ohledu na stranickou příslušnost; naše závěry tak nepotvrzují některé závěry současných kritických statí, které (mnohdy zcela) odmítají myšlenku spolupráce obyvatel regionu a komunistů v srpnu 1968).

Seznam použité literatury

Elektronické zdroje:

Alan Greenspan, *The Age of Turbulence: Adventures in a New World.* The Penguin Press HC; elektronicky publikováno 17. 9. 2007; komentář dostupný z http://www.vulgo.net/index.php?option=com_content&task=view&id=856&Itemid=1... úterý 19. října 2007 - psáno pod značkou V. R... dále VULGO;

Autocenzura a „kódování" vědeckých textů v období normalizace. 1968-1989 – z let 2003-2004, dostupné z http://aplikace.isvav.cvut.cz/projectDetail.do?rowId=GA405%2F03%2F1056/... dále APLIKACE

Bělohradský, V.: *Dědictví let šedesátých.* SALON č. 581, Právo 14. 8. 2008; dostupné z http://www.vulgo.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1041&Itemid=1 ...dále VaB

Jirák, J.: *Mediální výchova ve světě.* Dostupné z http://www.afis.cz/bubaci/medfejeton.html; 2003

Základní literatura:

Bína, D. a kol.: *Výchova k mediální komunikaci.* Jihočeská univerzita, České Budějovice 2005

Davies, N.: *Evropa. Dějiny jednoho kontinentu.* Prostor, Praha 2000

De Vito, J.: *Základy mezilidské komunikace.* Grada, Praha 2001

Eco, U.: *Mysl a mysl.* Vize 97, Moraviapress. Praha 2000

Le Bon, G.: *Psychologie davu.* Kra, Praha 1994

Mc Quail, D.: *Úvod do teorie masové komunikace.* Portál, Praha 1999

Moss, K.: *Bulgakov's Master and Margarita: Masking the Supernatural and the Secret Police.* Russian Language Journal, Vol. 38, Nos. 129-30 (1984), 115-131.

Reidel-Schrewe, U.: Key and tripod in Mikhail Bulgakov's *Master and Margarita.* Journal Neophilologus. Publisher: Springer Netherlands. ISSN 0028-2677 (Print) 1572-8668 (Online). Volume 79, Number 2 /

April, 1995. Pages 273-282

Richta, R.: *Civilizace na rozcestí - společenské a lidské souvislosti vědecko-technické revoluce* (kol.). Svoboda, Praha, 3.rozšířené vyd. 1969.

Schulz, W., Scherer, H., Hagen, L., Reifová, I., Končelík, J.: *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze a Universität Erlangen v Norimberku /Nürnberg. Nakl. Karolinum /UK, Praha 2004 ... dále AOM

Thompson, J. B.: *Média a modernia*. Karolinum, Praha 2004

Periodika:

Nový život. Orgán Okresního výboru Komunistické strany Československa a ONV v Českých Budějovicích:

- r. XV:
- č. 21. České Budějovice 20. května 1965 (dále NŽ XV/21)
- č. 37. České Budějovice 9. září 1965 (dále NŽ XV/37)

Jihočeská pravda. Orgán Jihočeského krajského výboru KSČ.

- r. XXII, č. 231. Pondělí 26. září 1966 (JP XXII/231)
- r. XXIV:
- č. 199, 21. srpna 1968
- č. 200, 21. srpna 1968:
- MIMOŘÁDNÉ VYDÁNÍ (1. MV)
- 2. MIMOŘÁDNÉ VYDÁNÍ (2. MV)
- 3. MIMOŘÁDNÉ VYDÁNÍ (3. MV)
- č. 201, 22. srpna 1968; 1. a 2. *zvláštní* VYDÁNÍ
- č. 204, 25. srpna 1968; 2. MIMOŘÁDNÉ VYDÁNÍ
- č. 205, 26. srpna 1968
- č. 206, 27. srpna 1968
- č. 207, 29. 8. 1968
- č. 209, 31. 8. 1968 (sobotní)
- r. XXV:
- JP č. 77, 1. 4. 1969
- JP č. 79, 3. 4. 1969
- JP č. 173, 25. 7. 1969 (pátek)

Svoboda. Orgán OV KSČ a ONV České Budějovice. Večerník.

- r. 1:
- č. 3. Pondělí 26. 8. 1968
- č. 4. Úterý 27. srpna 1968

Svoboda. Noviny Českobudějovicka. Pátek 30. srpna 1968; číslo 5 – ročník 1

Zpravodaj Sfinx. Sfinx, základní závod České Budějovice. Č. 17, r. III, 27. 8. 1968

Jihočeský pohraničník. Pátek 30. srpna 1968